

ЖИНОЙ ЖАВОБГАРЛИК ВА УНИ БОШКА ЖАВОБГАРЛИК ТУРЛАРИДАН ФАРҚИ

Норметов Тоҳиржон Хамитович

Чирчиқ олий танк қўмондонлик муҳандислик билим юрти

Гуманитар фанлар кафедраси катта ўқитувчиси, доцент

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Суд - ҳуқуқ тизими ҳамда жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириши соҳасидаги давлат сиёсатининг энг муҳим йўналишларини ислоҳқилишининг тарихий аҳамияти, шахсинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатлари, инсоният хавфсизлиги каби қадриятларни жиноий тазовулардан қўриқлаш, жиноятчиликка қарши курашиши, яъни жиноий жазоларни либераллаштириши, жиноят, интизомий, маъмурий, фуқароқий-ҳуқуқий ҳуқуқбузарлик масалалари тўғрисидаги ишларни қўриб чиқиши ва хал қилиш усуллари ёритилган

Калит сўзлар: қонун, ҳуқуқ, жиноят, жавобгарлик, жазо, суиқасд, ислоҳ, процесс, стратегия, интизом, усул, қилмиш, тизим, механизм, шакл, муқаррар, восита.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается историческое значение реформирования важнейших направлений государственной политики в области совершенствования судебной системы и уголовного и уголовно-процессуального законодательства, прав и свобод личности, интересов общества и государства, методы защиты таких ценностей, как безопасность человека от преступной агрессии, борьба с преступностью, т.е. либерализация уголовных наказаний, рассмотрение и разрешение дел об уголовных, дисциплинарных, административных, гражданско-правовых правонарушениях.

Ключевые слова: закон, право, преступление, ответственность, наказания, процесс, покушения, стандарт, технология, стратегия, дисциплина, действие, система, форма, механизм, неизбежное, средство, метод.

“Жиноятчиликнинг умумий олдини олиш вазифаси жиноят қонунининг беқарор одамларни турли жиноятларни содир қилишидан ушлаб турувчи, тақиқловчи функцияси, шунингдек жиноят содир қилган шахслар учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципини белгилаш орқали амалга оширилади”.

Ш.М.Мирзиёев

КИРИШ

Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш соҳасидаги давлат сиёсатининг энг муҳим йўналишларини белгилаб берган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси ҳамда 2022- 2026 йилларга мўлжалланган янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясининг қабул қилиниши суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилишнинг тарихий аҳамиятга эга бўлган босқичи бўлди. Ҳаракатлар стратегиясида жиноий жавобгарлик ва жазо тизимини такомиллаштириш борасида қуйидаги талаблар қўйилди:

- жиноий қилмишнинг ижтимоий хавфлилик даражаси ва характерини белгиловчи муқобил кўрсаткичларни жорий этиш орқали жиноятларни таснифлаш тизими ва мезонларини қайтадан кўриб чиқиш.

- жиноят содир этган шахсларга нисбатан жавобгарлик муқаррарлигининг ишончли кафолатини таъминлаш.

- жазолар тизими ва уларни тайинлаш механизмларини қайтадан куриб чиқиш, эскирган ҳамда замонавий талабларга жавоб бермайдиган жазолар шакли ва турларини чиқариб ташлаш.

- жиноят содир этишда айбдор деб топилган шахсларни тарбиялаш, шунингдек, содир этилиши мумкин бўлган жиноятларнинг олдини олишга қаратилган жазо турлари ва бошқа ҳуқуқий таъсир чораларини жорий этиш.

- рағбатлантирувчи нормаларни, жумладан жазони енгиллаштириш ёки шахсни жиноий жавобгарлик ёхуд жазодан озод қилиш шартларини ўрнатувчи нормаларни кенгайтириш.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатлари, инсоният хавфсизлиги каби қадриятларни жиноий тажовузлардан кўриқлаш кишилиқ жамиятининг асосий вазифаларидан бири бўлиб келган ва бугунги кунда ҳам жиноятчиликка қарши курашни дунё миқёсида глобал муаммолардан бири бўлиб қолмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 2-моддасида шахс ва унинг ҳуқуқ ҳамда эркинликлари, шунингдек, жамият ва давлат манфаатларини, ўзгалар мулкини, табиий муҳитни, тинчликни, инсоният хавфсизлигини жиноий тажовузлардан кўриқлаш каби ижтимоий муносабатларга қарши қаратилган ҳар қандай ҳаракат (ҳаракатсизлик), яъни қилмиш учун жавобгарлик назарда тутилган.

Ана шу вазифаларни амалга ошириш учун мазкур Кодекс жавобгарликнинг асослари ва принципларини, қандай ижтимоий хавфли қилмишлар жиноят эканлигини аниқлайди, ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсларга нисбатан қўлланилиши мумкин бўлган жазо ва бошқа ҳуқуқий таъсир чораларини белгилайди.

Жиноий жавобгарликни амалга ошириш масаласи ҳам шу куннинг долзарб масалаларидан бўлиб, оғир ва ўта оғир жиноят содир этган хавфли шахсларни жиноий жавобгарликка тортиб, уларга нисбатан жазонинг оғир турини қўллаш орқали жамиятни муҳофаза қилиш, жабрланувчиларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш, бундай қилмишларга нисбатан қатъий чоралар кўриб, уларнинг олдини олиш, бартараф этиш жиноятчиликка қарши курашнинг кечиктириб бўлмайдиган масаласи ҳисобланади. Жиноятчиликка қарши курашишнинг hozirgi, яъни жиноий жазоларни либераллаштириш жараёнида ҳам ғоятда мураккаб глобал муаммолардан бири эканлиги ҳеч кимга сир эмас.

Жиноий жавобгарлик ҳуқуқий жавобгарликнинг махсус тури бўлиб, Жиноят Кодексида тақиқланган қилмиш содир этилган тақдирдагина қўлланиладиган жавобгарликнинг энг оғир туридир.

Жиноят Кодексининг 16-моддаси биринчи қисмида жиноят учун жавобгарликнинг таърифи берилган бўлиб, жиноят учун жавобгарлик жиноят содир этишда айбдор бўлган шахсга нисбатан суд томонидан ҳукм қилиш, жазо ёки бошқа ҳуқуқий таъсир чораси қўлланилишида ифодаланадиган жиноят содир этишнинг ҳуқуқий оқибатидир.

Жиноий жавобгарлик шахснинг Жиноят Кодекси билан тақиқланган қилмишни содир қилганлиги учун шахс ва давлат ўртасида вужудга келадиган жиноят-ҳуқуқий муносабатдир.

Жиноят ҳуқуқий муносабатларнинг субъектлари бир томондан давлат бўлса, иккинчи томондан жиноят содир қилган шахсдир. Шахс томонидан жиноят содир қилиниши муносабати билан давлатда жиноят ҳуқуқида назарда тутилган мажбурлов чораларини шахсга нисбатан мажбурий тарзда қўллаш, суриштирув ва тергов ҳаракатларини олиб бориш мажбурияти вужудга келади. Шахсда эса содир қилган жинояти учун жавоб бериш, жиноят ҳуқуқида белгиланган тартибда унга нисбатан қўйилган талабларга жавоб бериш мажбурияти вужудга келади. Жиноий жавобгарлик масаласи фақат жиноят ҳуқуқи доирасида белгиланган асосларга биноан амалга оширилади.

Жамият ўз аъзоларини муайян ҳуқуқлар билан таъминлаш билан бирга, берилган ҳуқуқ ва мажбуриятларини бажариш талабини ҳам қўяди.

Жиноят қонунида жиноятларнинг қатъий рўйхати берилган бўлиб, фақат Жиноят Кодексида тақиқланган қилмишни содир қилганлик учун шахс жиноят қонуни нормалари асосида жавобгарликка тортилади. Шахсни жиноий жавобгарликка тортиш учун қуйидаги асослар бўлиши керак:

а) содир этилган ижтимоий хавфли қилмиш жиноят деб кўрсатилиб, жиноят қонунида тақиқланган бўлиши;

б) жиноят қонунида шундай қилмиш учун жазо ёки бошқача таъсир чорасининг белгиланганлиги;

в) ана шундай ижтимоий хавфли қилмишни содир этишда шахснинг айбли эканлиги.

Жиноий жавобгарликнинг оқибатлари эса қуйидагиларда ифодаланади:

а) шахснинг содир қилган жинояти учун давлат олдида ва бунга ваколатли органлар олдида жавоб бериш мажбуриятининг пайдо бўлиши;

б) содир этилган жиноий қилмишга суд ҳукмида ифодаланган салбий баҳо беришдан иборат;

в) содир этилган жиноий қилмиш учун жазо ёки бошқача таъсир чорасини қўлланиши;

г) жазога ҳукм қилинганлигининг оқибати сифатида шахснинг судланган деб ҳисобланиши.

Жиноят Кодекси Махсус қисмида жиноий қилмишларнинг қатъий рўйхати берилган экан, мазкур Кодексида кўрсатилмаган ҳар қандай қилмиш жиноят ҳисобланмайди ва жиноий жавобгарликни келтириб чиқармайди. Яъни Жиноят Кодексида жиноий қилмишларнинг қатъий рўйхати берилиб, бу қилмишларни содир этишни таҳиҳлайди ва ижтимоий хавфли қилмишларни содир хилмаслик учун огохлантириб туради.

Жиноят Кодекси нормаларининг амалда қўлланиш амалиётини таҳлил қилишдан шундай хулосага келиш мумкинки, жазо қўлланмаган жавобгарлик, (Жиноят Кодексининг 65, 66, 661-моддалари асосида жавобгарликдан озод қилинган бўлса) судланган ҳисобланмайди. Агар шахс Жиноят Кодексининг 70-71-моддалари асосида жазодан озод қилинган бўлса, мажбурлов чораси қўлланганлиги туфайли у судланган ҳисобланади, аммо мажбурлов чораси унга нисбатан татбиқ этилмайди. Шахс Жиноят Кодексининг махсус қисми муайян моддаси билан ҳукм қилиниб жазо тайинланган бўлса, жазони ҳақиқатдан ўтайди ва судланган ҳисобланади.

Жиноят Кодексининг 87-моддасига мувофиқ вояга етмаган шахсга нисбатан тарбиявий хусусиятдаги мажбурлов чоралари (Жиноят Кодекси 88-моддасида назарда тутилган мажбурлов чоралари) ни қўллаб жавобгарликдан

ёки жазодан озод қилинган бўлса, жиноий жазодан бошқа турдаги мажбурлов чораси қўлланганлиги туфайли шахс судланмаган ҳисобланади.

Юқорида айтилганларга асосланиб жиноий жавобгарликнинг қуйидаги турларини келтириш мумкин:

1) давлатнинг жиноий жазо чораси қўлланмаган жавобгарликдан озод қилиш;

2) давлатнинг жиноий жазо туридаги жазо чораси қўлланиб, жазони ўташдан озод қилиш тарзидаги жавобгарлик;

3) жавобгарликка тортиб жиноий жазо тарзидаги жазо қўллаш ва жазони ҳақиқатдан ўташ билан боғиқ бўлган жавобгарлик;

4) жиноий жазо ҳисобланмаган бошқача мажбурлов чорасини қўллаш билан боғлиқ бўлган жавобгарлик.

Кўриниб турибдики, жиноий жавобгарлик жазо қўллаш билан боғлиқ бўлмаган жиноий жавобгарликдан ва жиноий жазо қўллаш билан боғлиқ бўлган жиноий жавобгарликлардан иборат экан. Шунга кўра жиноий жавобгарлик тушунчаси жиноий жазо тушунчасига нисбатан анча кенг тушунча бўлиб, жиноий жавобгарлик ва жазонинг мақсади ҳам бир хил. Амалдаги Жиноят Кодекси 42-моддасининг иккинчи қисмида жазонинг мақсади айтилган бўлса-да, жазонинг мақсадига жазо тарзидаги мажбурлов чораларини қўлламастан ҳам эришиш мумкин деган қатъий хулосага келинса, жазо қўллаш билан боғлиқ бўлмаган жавобгарликка тортилади. Жавобгарликдан озод қилиш муайян жазо тури, жазо муддати ёки миқёси билан чегараланмаган. Чунки шахсга жазо тайинланмай жавобгарликдан озод қилиш қўлланган бўлса, содир этилган жиноятнинг ижтимоий хавфи катта бўлмаслиги ёки унча оғир бўлмаган жиноят эканлиги билан боғланган.

Жиноий жавобгарликнинг вақт бўйича чегараси борми? Агар бор бўлса, қачон бошланади ва қачон тугайди? Жиноий жавобгарлик шахснинг содир қилган жинояти учун мажбурлов чорасини қўллашда ифодаланган жавобгар бўлиш мажбуриятдан иборат экан, ана шу мажбурият қачондан бошланади?

Бу борада юридик адабиётларда ягона фикр йўқ. А.А.Пионтковский жиноий жавобгарлик жиноят содир қилинган пайтдан бошланади деб ёзади.¹ Я.М.Брайнин эса муайян шахснинг жиноят содир қилганлиги тергов органлари томонидан аниқланган пайтдан бошланади, деб ҳисоблайди.²

Жиноий жавобгарликнинг вужудга келиши ва тугагунча бўлган вақт жиноий жавобгарликни амалга ошириш вақти ҳисобланади. Жиноий

¹ Курс советского уголовного права в 6 томах. Общая часть. М., 1970, 9-бет.

² Брайнин Я.М. Уголовная ответственность и ее основание в Советском уголовном праве, М: 1963, стр. 27.

жавобгарликни амалга ошириш эса, жиноят содир қилганлиги муносабати билан шахсга нисбатан суриштирув ва тергов ҳаракатларини олиб бориш (гумондорни қўлга олиш, унга нисбатан эҳтиёт чорасини қўллаш), ишни судда кўриш, айблов ҳукми чиқариш, жазони ижро этишдан иборат. Судланганлик муддатининг тугаши билан жиноий жавобгарликни амалга ошириш батамом тухтатилади деб ҳисоблайди кўпчилик муаллифлар.

Бизнинг фикримизча, шахс жиноят содир қилиши биланоқ, у қўлга олинган ёки олинмаганлигидан қатъи назар, унда қилмиши учун давлат олдида жавобгар бўлиш, давлатда эса муайян давлат идоралари орқали Жиноят процессуал кодекси нормаларини қўллаш вазифаси пайдо бўлади. Демак, жиноят-ҳуқуқий муносабатлар жиноят содир қилиш пайтидан бошланади ва шунга мувофиқ жавобгар бўлиш мажбурияти ҳам шу пайтдан бошланиб, ҳукм қонуний кучга кириши билан тугайди. Чунки жиноий жазони ўташ ва судланганлик оқибатлари, жиноий жавобгарликнинг оқибатлари ҳисобланади. Чунки жиноий жавобгарлик, жазо қўллаш билан боғлиқ бўлган ва жазо қўллаш билан боғлиқ бўлмаган жавобгарликдан иборат. Айнан айблов ҳукмининг қонуний кучга кириши билан шахс судланган ҳисобланади.³

Юридик фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат курсатган юрист М.Х.Рустамбоевнинг фикрига қараганда, жиноий жавобгарлик - бу субъектнинг жиноят ҳуқуқи билан таққилланган қилмишни содир этишда ифодаланган ҳуқуқ учун қўлланиладиган давлатнинг мажбурлов чорасидир.⁴ Жиноий жавобгарлик масаласи шахсни дастлабки терговга жалб қилиш, ишни судда қўриш, айблов ҳукмини чиқариш, шартли ҳукм қилиш ва судланганлик шаклларида амалга оширилади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб шуни айтиш лозимки, биронта шахс содир қилган жинояти учун жавобгарликсиз қолмаслиги керак. Жиноий жавобгарлик фақат давлат номидан суд томонидан қўлланиладиган жавобгарликдир. Бу дегани, шахсни жиноят содир этишда айблаб давлат номидан фақат суд жавобгарликка тортади. Жавобгарликнинг бошқа турларига эса, маъмурий орган ходимлари, корхона, муассаса раҳбарлари ва шундай ҳуқуқ берилган шахслар тортишлари мумкин. Демак, суддан бошқа бирор мансабдор шахс шахсни жиноят содир этишда айблаб жавобгарликка тортишга ҳақли эмас.

³Шундай фикрни 1994 йилда чоп этилган “Уголовная право Российской Федерации. Общая часть” ва 2001 йилда чоп этилган “Уголовная право Российской Федерации. Общая часть” дарслигининг муаллифлари ҳам баён қилганлар.

⁴Рустамбоев М.Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. Умумий қисм. -Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, “Адолат” нашриёти, 2016. - 40 б.

Жиноий жавобгарлик фақат унинг узигагина хос бўлган белгиларга эга бўлиб, қуйидаги белгилари оркали маъмурий интизомий фуқаровий жавобгарликлардан фарқилади:

1) Қўлланиш асослари буйича: жиноий жавобгарлик қилмишида Жиноят Кодексида назарда тутилган жиноят таркибининг барча белгилари мавжуд бўлсагина қўлланади. Жавобгарликнинг бошқа турлари (интизомий, фуқаровий жавобгарлик) да жиноят муносабати билан келтирилган зарар ёки бошқача ҳуқуқбузарлик учун қўлланади.

2) Қўллашнинг мазмуни буйича: жиноий жавобгарлик содир этилган жиноий қилмиш учун фақат давлат номидан суд томонидан айблов ҳукми чиқариш билан боғлиқ бўлган, Жиноят Кодексида назарда тутилган жиноий жазо ёки бошқача мажбурлов чорасини қўлланиши билан боғлиқ бўлиб, шахснинг ҳуқуқий ҳолатини жиддий чеклашдан иборатдир. Жавобгарликнинг бошқа турларида эса, хатто суд томонидан тайинланган мажбурлов чораси ҳам давлат номидан тайинланмайди. Демак, жиноий жавобгарлик ўз мазмунига кўра жавобгарликнинг энг оғир тури ҳисобланади.

3) Жавобгарликнинг қўлланиш субъекти буйича фарқи: жиноий жавобгарлик фақат суд томонидан тайинланади ва қонуний кучга кирган айблов ҳукмида ифодаланади. Бошқа бирорта орган ёки мансабдор шахс жиноий жавобгарликка тортишга ҳақли эмас.

4) Қўлланиш тартиби буйича фарқи: жиноят процессуал қонунда жиноий жавобгарликка тортишнинг махсус тартиби белгиланган бўлиб, фақат Жиноят процессуал кодексида тергов органлари ва суднинг жиноий жавобгарликка тортиш тўғрисидаги фаолияти тартибга солинади. Бошқа жавобгарлик турлари юзасидан жавобгарликка тортиш тартиби бошқа ҳуқуқий нормалар билан тартибга солинади.

5) Жавобгарликка тортиладиган субъектларнинг доираси буйича фарқи: жиноий жавобгарлик шахсий хусусиятга эга бўлиб, фақат жисмоний шахсларгина жиноий жавобгарликка тортилади. Масалан, корхонадан чиқаётган ифлос сувлар сув ёки атроф муҳитни ифлослантирса ва бунинг учун Жиноят Кодексида назарда тутилган оқибат юз берса, корхона эмас, балки корхонадаги бунинг учун масъул бўлган жисмоний шахслар жавобгарликка тортилади.

Бошқа турдаги жавобгарлик, масалан, фуқаровий жавобгар юридик шахслар бўлиши мумкин⁵.

⁵ Бу ҳақда харанг: Курс советского уголовного право в 6 томах. Том III. М. стр 7-18. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть, М., «Юристь», 2001, стр. 70.

Ҳуқуқни бузиш ҳаракатлари турли-туман бўлиб, улар ҳуқуқ соҳасининг турли тармоқлари билан таъқиб қилинади. Ҳуқуқбузарлик жиноий, маъмурий, интизомий, фуқаровий, меҳнат, оила, хўжалик, ер, сув, экологик ва бошқалардан иборат бўлиши мумкин.

Ана шу ҳуқуқбузарликларнинг хусусияти ва улар учун маълум даражада умумий белгиларга қараб, тўртта гуруҳга ажратиб олиш мумкин. Булар: жиноий, маъмурий, интизомий ва фуқаровий ҳуқуқбузарликлардир. Ана шу ҳуқуқбузарликларнинг субъектлари асосан фуқаролар бўлиб, улар ҳуқуқ бузишнинг хусусияти, жавобгарликнинг моҳияти ва мазмуни ҳуқуқий жавобгарликка тортишнинг субъектлари жиҳатидан фарққилади. Ана шу ҳуқуқбузарликлар ичида бир-бирига нисбатан ўхшашроқ бўлгани жиноий ва маъмурий ҳуқуқбузарликлардир. Буларнинг тажовуз қилиш объектлари ҳам кўп ҳолларда бир хил. Жумладан, Жиноят Кодексининг 2-моддасида жиноят қонуни билан қўриқланадиган объектлар кўрсатилган бўлиб, шахсни, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини, жамият ва давлат манфаатларини, мулкни, табиий муҳитни, тинчликни, инсоният хавфсизлигини жиноий тажовуздан қўриқлаш назарда тутилса, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 10-моддасида шахсга, фуқароларнинг ҳуқуқларига ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ғайриқонуний айбли қилмишлар назарда тутилади.

Содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг жуда оз қисмини жиноий қилмишлар ташкил қилса-да, жиноий қилмиш ўзининг ижтимоий хавфлилиги жиҳатидан бошқа барча ҳуқуқбузарликлардан фарққилади. Лекин жиноий ва маъмурий ҳуқуқбузарликлар бир-бирига жуда ўхшаш бўлиб, уларнинг таркибини талқин қилишда ҳам деярли фарқлар йўқ. Жиноий ва маъмурий тартибда таъқиб қилинадиган тажовузларда, тажовузнинг объекти, объектив томони, субъекти ва субъектив томонларини таҳлил қилиш масалалари ҳам бир хилдир. Демак, маъмурий қилмиш билан жиноий қилмиш, ўзларининг ижтимоий хавфлилиги даражаси билангина фарққилади. Бу фарқнинг чегараси Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс ва ЖиноятКодекси билан белгилаб қўйилган. Бу фарққилмишнинг ижтимоий хавфлилиги билан белгиланади.

Жазо миқдори ва муддати қилмишнинг ижтимоий хавфлилиги даражасини белгиловчи мезон ҳисобланади.

Қилмишни жиноят деб ҳисоблаш масаласини жиноят қонунига асосланган ҳолда фақат суд хал қилса, маъмурий ҳуқуқбузарлик деб ҳисоблаш масаласини маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунга асосланган ҳолда маъмурий

ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ваколатига эга бўлган мансабдор шахслар хал қилади.

Фақат Жиноят Кодексида назарда тутилган ва жиноий жазо белгиланган қилмишлар жиноят ҳисобланса, маъмурий ҳуқуқбузарлик Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, Қорақалпоғистон Республикаси қонунлари, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесининг ва Вазирлар Кенгашининг қарорлари, халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашларининг, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг қарорларини бузишдан иборат бўлиши мумкин.

Интизомий ҳуқуқбузарлик - давлат ва хизмат вазифасини бажариш интизомини бузиш ҳаракатларидан иборат. Интизомий ҳуқуқбузарлик қилинган деб ҳисоблаш масаласи интизомни бузган шахс ишлаётган корхона, муассаса, ташкилот раҳбари ва ҳарбий қисмларда қисм қўмондонлари томонидан хал қилинади.

Фуқаровий ҳуқуқбузарликлар мулкӣ, шахсий ва бошқа номулкӣ муносабатларни бузишдан иборатдир.

Фуқаровий ҳуқуқбузарлик содир этилганда, асосан етказилган зарарни ундириш ва хужалик ҳуқуқи соҳаси бузилган бўлса, жарима тўғрисидаги санкциялар қўлланиши мумкин.

Кўпгина ҳуқуқшунос олимлар жиноий қилмишнинг бошқа ҳуқуқбузарликлардан фарқини урта мезондан иборат белги билан ифодаладилар. Булар:

- 1) объекти жиҳатидан;
- 2) қилмишнинг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражасига кўра;
- 3) ҳуқуқбузарликнинг турига қараб ажратадилар.

Объектига кўра фарқи шундаки, жиноятнинг умумий объекти бошқа ҳуқуқбузарликнинг объектига нисбатан кенгроқ бўлиб, бунга давлатнинг хавфсизлиги асослари, инсон ҳаёти, соғлиги ва ҳоказолар бўлиб, фақат жиноят қонунининг ўзи билан кўрикланадиган объектларни қамраб олади.

Ижтимоий хавфлилик даражасига қараб фарқи шундаки, жиноий қилмишнинг хусусияти етказилган зарарнинг миқдори, мотиви ва мақсади, жиноятни амалга ошириш усуллари ва ҳоказолар бўлади.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Юқоридагилардан келиб чиқиб таъкидламоқчиманки, жиноий жавобгарлик тушунчасини қуйидагича таърифлаш лозим: жиноий жавобгарлик - жиноят содир қилган шахс томонидан қонунда белгиланган тақик бузилганлигига, шахсингқилмишига давлатнинг жавоб хатти-харакати бўлиб, у айбдорни жиноий тақиб этиш орқали, шу жумладан унинг ижобий хулқ-атворини, жиноят-хукукий рағбатлантириш мақсадида ҳамда суднинг хукм чиқариш ёхуд қонунда назарда тутилган бошқа мажбурлов чораларни қўллашида намоён бўлади. Зеро, бу хулоса жиноят хукукидаги жавобгарлик ва ундан озод қилиш билан боғлиқ барча институтларни ҳам қамраб олганлиги билан эътиборга лойиқдир.

REFERENCES

1. Курс советского уголовного права в 6 томах. Общая часть. М., 1970, 9-бет.
2. Браинин Я.М. Уголовная ответственность и ее основание в Советском уголовном праве, М: 1963, стр. 27.
3. Шундай фикрни 1994 йилда чоп этилган “Уголовная право Российской Федерации. Общая часть” ва 2001 йилда чоп этилган “Уголовная право Российской Федерации. Общая часть” дарслигининг муаллифлари ҳам баён қилганлар.
4. Рустамбоев М.Х. Узбекистон Республикаси Жиноят кодексига шархлар. Умумий қисм. -Тошкент: Узбекистон Республикаси ИИВ Академияси, ”Адолат” нашриёти, 2016. - 40 б.
5. Денисов Ю. А. Общая теория правонарушения и ответственность. Л., 1983, с. 21.; Кузнецова Н.Ф. Понятие преступления. Советское уголовное право. Общая часть; МГУ. 1988, -С.54.